

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35

De affectieve burger

Hoe de overheid verleidt en verplicht tot een nieuwe publieke moraal

Thomas Kampen, Imrat Verhoeven en Loes Verplanke (red.)

v a n g e n n e p
a m s t e r d a m

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35

De affectieve burger verschijnt als een van de twee delen van het jaarboek van het *Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken*, naast *Als meedoen pijn doet* onder redactie van Evelien Tonkens en Mandy de Wilde.

Een groot deel van het onderzoek voor dit boek is mede mogelijk gemaakt door Platform 31.

Eerste druk XXX 2013

© 2013 De auteurs / *tss Tijdschrift voor sociale vraagstukken* /
Uitgeverij Van Gennep
Nieuwezijds Voorburgwal 330, 1012 RW Amsterdam
Ontwerp omslag Léon Groen
Drukwerk Koninklijke Wöhrmann, Zutphen
ISBN 9789461642448
NUR 740

1		
2		
3	INHOUD	
4		
5		
6	Voorwoord	7
7		
8	INLEIDING – Affectief burgerschap in de verzorgingsstaat	9
9	<i>Imrat Verhoeven, Loes Verplanke en Thomas Kampen</i>	
10	HOOFDSTUK 1 – Wat de overheid van burgers wil	23
11	<i>Imrat Verhoeven en Evelien Tonkens</i>	
12		
13	DEEL I: EIGEN VERANTWOORDELIJKHEID	
14		
15	HOOFDSTUK 2 – Meer eigen verantwoordelijkheid in de publieke opinie	39
16	<i>Paul Dekker en Josje den Ridder</i>	
17		
18	HOOFDSTUK 3 – ‘Professionals met lef en een groot hart’	59
19	<i>Loes Verplanke</i>	
20		
20	HOOFDSTUK 4 – Van claimcultuur naar schaamtecultuur?	79
21	<i>Ellen Grootegoed</i>	
22		
23	HOOFDSTUK 5 – De geluksmachine loopt vast op eigen kracht	91
24	<i>Thomas Kampen</i>	
25		
26	HOOFDSTUK 6 – ‘Burgerkracht’ als idee tussen landelijke politiek en lokale werkvloer	110
27	<i>John Grin</i>	
28		
29		
30	INTERMEZZO	
31		
32	HOOFDSTUK 7 – Thuis Best	131
33	<i>David Bos, Fenneke Wekker en Jan Willem Duyvendak</i>	
34		
35		

DEEL II: ACTIEVE SOLIDARITEIT

1		
2	HOOFDSTUK 8 – Wie maken de Wmo: gemeenten of burgers?	153
3	<i>Suzanne Roggeveen en Imrat Verhoeven</i>	
4		
5	HOOFDSTUK 9 – Wederkerigheid tussen weerbare en kwetsbare burgers	166
6	<i>Femmianne Bredewold, Evelien Tonkens en Margo Trappenburg</i>	
7	HOOFDSTUK 10 – Sterke vrijwilligers, volhardende professionals	185
8	<i>Marianne van Bochove, Imrat Verhoeven en Suzanne Roggeveen</i>	
9		
10	HOOFDSTUK 11 – Wel duurzame zorg, geen duurzame relaties	202
11	<i>Imrat Verhoeven</i>	
12	HOOFDSTUK 12 – De kwetsbaarheid van zelfrespect	217
13	<i>Judith Elshout, Thomas Kampen en Evelien Tonkens</i>	
14		
15	CONCLUSIE – Een hardhandige affectieve revolutie	231
16	<i>Evelien Tonkens en Jan Willem Duyvendak</i>	
17		
18	Noten	247
19		
20		
21		
22		
23		
24		
25		
26		
27		
28		
29		
30		
31		
32		
33		
34		
35		

1
2
3
4
5
6
7
8
9**9****Wederkerigheid tussen weerbare en kwetsbare burgers***Wat zijn de mogelijkheden en voorwaarden?*

FEMMIANNE BREDEWOLD, EVELIEN TONKENS EN MARGO TRAPPENBURG

10 ‘Ik heb: een mooie carrière, goed salaris, 2x vakantie, eigen huis en leuke
11 vrienden. Ik wil: iets terugdoen’ – aldus een mooie jonge vrouw in de zater-
12 dagkrant van 9 december 2012. Dat kan bij de Stichting Doen, suggereert
13 de advertentie. De website NederlandCares.nl kan haar in contact brengen
14 met goede doelen. Met kwetsbare mensen bijvoorbeeld, voor wie zij – met
15 haar mooie loopbaan, haar vrienden en haar goede salaris – iets zou kun-
16 nen betekenen.

17 De overheid doet vergelijkbare oproepen: ‘Vrijwilligerswerk is ook bij
18 uitstek het voertuig voor burgers om verantwoordelijkheid te nemen en niet
19 alles van een ander of de overheid te verwachten. Met zijn vrijwillige inzet
20 is de burger niet slechts consument van publieke diensten, maar levert hij
21 actief een bijdrage. Hij geeft niet alleen zijn eigen “meedoen” vorm, maar
22 draagt ook bij aan het “meedoen” van kwetsbare groepen,’ lezen we in de
23 memorie van toelichting bij de Wet maatschappelijke ondersteuning (TK
24 2004-2005, 30 131, nr. 3: 27).

25 Het lijkt zo logisch. Als je hoofden, harten en handen nodig hebt om
26 kwetsbare burgers – mensen met een verstandelijke beperking, fragiele oude-
27 ren, mensen met een psychiatrische aandoening, chronisch zieken, mensen
28 met een ernstige fysieke beperking – te helpen dan spreek je anderen aan,
29 zoals de jonge vrouw in de advertentie. Geslaagde medeburgers, wier eigen
30 leven op rolletjes loopt, en die dus de sores van anderen er wel bij kunnen
31 nemen. Die steun en houvast kunnen bieden aan hulpbehoevenden. Omge-
32 keerd kunnen de hulpbehoevende medeburgers weinig of niets toevoegen
33 aan het leven van de geslaagde vrouw van NederlandCares, maar dat hoeft
34 ook niet. Met haar gaat het immers al goed.

35 Het lijkt mooi en vanzelfsprekend dat de meest weerbaren omzien naar

1 de meest kwetsbaren. En de overheid roept de weerbare burgers in de
2 samenleving hier ook toe op, met name sinds de invoering van de Wet
3 maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Maar gebeurt het ook? Alle-
4 daagse levenswijsheid en sociologische theorieën (Lin et al. 1985; Flap 1999;
5 McPherson 2001; Volker et al. 2007; Linders 2010: 125-126) leren namelijk
6 ook dat mensen het liefst omgaan met medemensen die op hen lijken (wat
7 betreft opleidingsniveau, sociaal-economische status, leeftijd, leefsituatie
8 en hobby's) en dat contacten tussen mensen het soepelst verlopen als zij
9 gebaseerd zijn op wederkerigheid. Staan deze sociologische wetten niet in
10 de weg bij het tot stand komen van hulprelaties tussen geslaagde weerbare
11 burgers en kwetsbare medeburgers?

12 In dit hoofdstuk gaan we nader op dit vraagstuk in. We veronderstel-
13 len dat aan het soort-zoekt-soortprincipe weinig te doen valt; dit blijft
14 vermoedelijk een obstakel voor het contact tussen weerbaar en kwetsbaar¹.
15 Wederkerigheid laat zich beter organiseren, en daar zullen we ons dan ook
16 op richten. We bekijken hoe wederkerigheid als patroon – waarbij weerbare
17 en kwetsbare burgers beiden geven en ontvangen – een rol speelt in het tot
18 stand komen van contacten over en weer, en of dit werkelijk zo'n cruciaal
19 element is voor het ontstaan en duurzaam worden van contact. We be-
20 spreken eerst wat uit sociologische theorieën en eerder verricht onderzoek
21 bekend is over de relaties tussen weerbare en kwetsbare burgers en wat de
22 rol van wederkerigheid hierin is. Vervolgens presenteren we de resultaten
23 van eigen onderzoek naar contacten tussen weerbare en kwetsbare burgers
24 in de samenleving. Het beleid van deïstitutionalisering en vermaatschap-
25 pelijking van de zorg voor kwetsbare medemensen heeft tot gevolg gehad
26 dat veel mensen met een verstandelijke beperking en mensen met een psy-
27 chiatrische aandoening naar gewone wijken zijn verhuisd, waar zij in meer
28 of mindere mate worden opgevangen. Met ons onderzoek zijn we nagegaan
29 hoe mensen zonder beperkingen reageren op en omgaan met mensen met
30 een beperking in hun midden. Tot slot maken we de balans op: is weerbaar-
31 ondersteunt-kwetsbaar een kansrijke aanpak of moet de overheid het over
32 een andere boeg gooien?

33

34

35

1   **Geven en ontvangen binnen sociale relaties**

2

3 Het centrale inzicht over het geven en ontvangen van hulp in de sociologie is
4 dat dit proces zich afspeelt binnen relaties van wederkerigheid. Op de markt
5 – tussen vreemden – bestaat die wederkerigheid uit gelijk oversteken (jij het
6 geld, ik de aardappelen; jij het geld, ik de verbouwde keuken). In relaties tus-
7 sen bekenden – familieleden, vrienden, kennissen, burens – hoeft van gelijk
8 oversteken geen sprake te zijn. Niettemin lijkt ook hier wederkerigheid de
9 basis voor relaties. Het uitgangspunt van het wederkerigheidsprincipe is
10 dat geven wordt opgeroepen door ontvangen en dat hiermee een keten op
11 gang komt van geven – ontvangen – teruggeven. Dit zou ervoor zorgen dat
12 er een cyclus van uitwisseling tot stand komt die mensen door een complex
13 web van verplichtingen, of dankbaarheid, aan elkaar bindt. (Ik verzorg de
14 planten als jij op vakantie gaat en jij zet mijn container buiten als ik de deur
15 niet uit durf; ik doe een boodschapje omdat je ziek bent en jij stuurt me een
16 kaartje tijdens je vakantie.) Dit zou de grondslag zijn voor sociale relaties.

17 Al sinds Marcel Mauss (1923), de grondlegger van de theorie over geschen-
18 kenuitwisseling, is onderzoek gedaan naar de rol van geven en ontvangen
19 in contacten tussen mensen in verschillende culturen en worden telkens
20 andere aspecten uitgelicht. Sahlins (1972) heeft speciaal aandacht besteed aan
21 het verband tussen de emotionele betrokkenheid tussen mensen enerzijds
22 en giftuitwisseling anderzijds. Hij introduceert het begrip ‘gegeneraliseerde
23 wederkerigheid’. Daarmee doelt hij op het verschijnsel dat waar mensen
24 emotioneel sterk betrokken zijn bij elkaar, de verwachtingen iets terug te
25 krijgen minder specifiek zijn en er geen eisen worden gesteld aan tijdstip,
26 hoeveelheid of kwaliteit van eventuele retourgiften. Gevoelens van altruïsme
27 en solidariteit zijn kenmerkend voor dit type uitwisseling. Uitwisselin-
28 gen binnen een kader van gegeneraliseerde wederkerigheid zijn gebaseerd
29 op de verwachting dat mensen elkaar niet direct hoeven te compenseren
30 voor verleende diensten, maar dat iedereen zo nodig op hulp kan rekenen.
31 Hierdoor is het gemakkelijker te geven en te ontvangen dan wanneer een
32 dienst direct tot ‘schuld’ zou leiden. Sahlins geeft aan dat daar waar relaties
33 minder persoonlijk zijn, er meer directe en gelijkwaardige uitwisseling
34 wordt verwacht zonder uitstel. Gegeneraliseerde wederkerigheid is daarom
35 vooral kenmerkend voor de kring naaste verwanten en geliefden. Hoewel

1 mensen misschien naast hun verwanten ook vrienden, buren, collega's en
2 onbekenden willen helpen, blijkt uit diverse onderzoeken na Sahlins dat
3 de mate van generositeit nauw samenhangt met de band tussen gever en
4 ontvanger (vgl. Uehara 1990 1995; Komter et al. 2000; Komter 2007). Komter
5 verwoordt het als volgt: 'Zowel biologisch als antropologisch onderzoek naar
6 menselijke generositeit heeft ondubbelzinnig aangetoond dat generositeit
7 vaker en genereuzer wordt tentoongespreid jegens ontvangers die genetisch
8 en/of emotioneel gerelateerd zijn aan de gever' (Komter 2007: 373).

9 Hoe dit algemene patroon uitpakt voor relaties tussen weerbare en kwets-
10 bare burgers is ook onderzocht, maar meestal in onderzoek met een andere
11 centrale vraagstelling. Lilian Linders (2010) bestudeerde patronen van hulp
12 in een zwakke buurt in Eindhoven. Zij concludeert dat mensen het heel
13 moeilijk vinden om hulp te vragen, hoe hard zij die hulp ook nodig heb-
14 ben. Er bestaat een grote mate van 'vraagverlegenheid'. Als mensen over
15 die drempel heen stappen, vinden zij het prettiger om hulp te vragen aan
16 mensen die het zelf ook niet altijd redden zonder hulp dan om af te stappen
17 op sterke, weerbare medeburgers. Het zijn niet de sterkste schouders die de
18 zwaarste lasten dragen, concludeert Linders. Zij trof vooral het patroon aan
19 van de lamme die de blinde helpt. Zij constateert bovendien dat het geven
20 van hulp kwetsbare mensen verlost van hun afhankelijke positie. Ook uit
21 ander recent verschenen onderzoek blijkt dat zelf steun of hulp verlenen
22 het zelfvertrouwen van mensen met een beperking kan vergroten en dat
23 dit een manier kan zijn om sociaal isolement tegen te gaan (Komter 2007;
24 Thomassen en Van Wanrooij 2010). Mogendorff, Tonkens en Verplanke
25 (2012) onderzochten hoe mensen met een verstandelijke of psychiatrische
26 beperking een volwaardige plaats in de samenleving kunnen innemen. Zij
27 concluderen het volgende: 'Wederkerigheid op te vatten als wanneer zowel
28 mensen met een beperking als degenen zonder beperking beiden iets kun-
29 nen geven en ontvangen in het contact, lijkt een werkzaam element te zijn
30 voor de vermaatschappelijking van de zorg en het bevorderen van contact
31 tussen mensen met en zonder beperking' (Mogendorff et al. 2012: 55).

32 Niettemin is het in de praktijk natuurlijk denkbaar dat mensen dermate
33 ziek, zwak of verstandelijk beperkt zijn dat hulpverlening op basis van we-
34 derkerigheid illusoir wordt. Volgens Gouldner wordt in zulke gevallen een
35 uitzondering gemaakt op een algemene regel. De norm van wederkerigheid

1 is een morele norm die zegt: ‘You SHOULD give benefits to those who give
2 you benefits’ (Gouldner 1960: 58), maar de norm geldt verzwakt in relaties
3 met kinderen, ouderen of mensen met geestelijke of lichamelijke beperkingen,
4 omdat zij niet in staat zijn aan de norm te voldoen. Gouldner spreekt dan over
5 de *norm of beneficence* (de norm van weldadigheid) (Gouldner 1960: 178). De
6 Amerikaanse filosoof Becker (2005: 27) onderschrijft dit idee. Volgens hem
7 zijn mensen in relaties van wederkerigheid automatisch geneigd rekening
8 te houden met de sociale context van de gever en de ontvanger. Mensen
9 geven naar vermogen, zodat het ook voor jongeren, ouderen, armen en ge-
10 handicaptten mogelijk is te blijven meedoen in een netwerk van wederkerige
11 relaties. Fleur Thomese (1998) betoogt in haar proefschrift dat een slechte
12 lichamelijke conditie van ouderen tot gevolg kan hebben dat men moeilijker
13 praktische zaken kan uitvoeren, en dat anderen dit gegeven accepteren en
14 als gevolg hiervan toestaan dat men bijvoorbeeld een wederdienst nalaat.

15 Daarentegen is er ook onderzoek dat erop wijst dat de ontvangende partij veel
16 moeite heeft met het loslaten van de norm van wederkerigheid. Uehara deed
17 een meta-analyse van bestaand onderzoek onder diverse groepen kwetsbare
18 burgers en concludeert op basis daarvan dat ook mensen met psychiatrische
19 beperkingen, mensen met hiv/aids, dak- en thuislozen, mensen met een ver-
20 standelijke beperking en ouderen graag aan de norm van reciprociteit voldoen
21 (Uehara 1995: 490-492). Niet in staat zijn terug te geven, leidt tot schuldgevoel.

22 In ons onderzoek stond de vraag centraal welke patronen van geven en
23 ontvangen er ontstaan tussen weerbare en kwetsbare burgers. Is er sprake
24 van hulp door de sterkste schouders conform het principe van de Stichting
25 Doen en de Wmo, of ontstaan er toch patronen van wederkerigheid zoals
26 gesuggereerd door veel sociologische theorieën?

27

28

29 **Interviews en waarneming**

30

31 Voor een antwoord op onze vraag putten we uit twee onderzoeken. Een
32 eerste onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de RIBW Groep Overijs-
33 sel en Frion, en vond plaats tussen 1 januari 2012 en 1 december 2012. In
34 twee buurten in Zwolle-Zuid is aan burgers met en zonder geïndiceerde
35 beperking (verstandelijke beperking en/of psychiatrische achtergrond) een

1 vragenlijst voorgelegd over hun onderlinge contacten. Daarbij zijn familiale
2 en beroepsmatige contacten uitgesloten.

3 Op de vragenlijst die onder 2949 burgers zonder geïndiceerde beperking
4 per huishouden werd verspreid, kwam een respons van 319 ingevulde enquêtes.
5 De enquête onder mensen met een beperking besloeg 95 personen, waarvan
6 66 mensen de enquête invulden. We gebruiken deze respons als aanvulling
7 op het kwalitatieve onderzoeksmateriaal: de gesprekken met mensen met
8 en zonder beperking. Er zijn interviews gehouden met 21 mensen met een
9 psychiatrische achtergrond, met 23 mensen met een verstandelijke beperking,
10 met 23 mensen zonder beperking en met 23 hulpverleners. De twee Zwolse
11 buurten waar het onderzoek plaatsvond, zijn een 'aandachtsbuurt' en een
12 buurt waar mensen wonen met hogere inkomens dan het Nederlands ge-
13 middelde. We denken dat onze resultaten indicatief zijn voor middelgrote
14 gemeenten. Het is goed voorstelbaar dat in grote, etnisch heterogene steden
15 minder burenccontact plaatsvindt (Putnam 2007), in het algemeen en dus
16 ook tussen mensen met en zonder beperking. Omgekeerd is het denkbaar
17 dat in plattelandsgemeenten meer burenccontact plaatsvindt, mogelijk ook
18 tussen de door ons bekeken groepen, hoewel onderzoek uitwijst dat de lots-
19 verbondenheid op het platteland minder groot is dan vroeger (Meijer 2008).

20 Uit de enquête en de gesprekken bleek dat er verschillende belemmeringen
21 zijn voor duurzaam contact tussen *individuen* met en zonder beperkingen.
22 Dat leidde tot de vraag hoe dat contact zou zijn als men elkaar zou ontmoe-
23 ten bij groepsgerichte activiteiten waarin men vanuit een bepaalde interesse
24 met elkaar samenwerkt. Om hierop beter zicht te krijgen, heeft de eerste
25 auteur (FB) gedurende de maanden september, oktober en november 2012
26 meegelopen met groepsgerichte activiteiten voor mensen met en zonder
27 beperkingen. In het onderzoeksgebied hebben zorg- en welzijnsinstellingen
28 een aantal activiteiten opgezet waar burgers met en zonder beperking el-
29 kaar kunnen ontmoeten: een wijkboerderij waar beide 'groepen' actief zijn,
30 een eetcafé en een project waar wijkbewoners klussen kunnen uitvoeren
31 samen met mensen met een verstandelijke beperking of een psychiatrische
32 achtergrond en hun begeleiders. De bedoeling van die activiteiten is contact,
33 met als mogelijk gevolg onderlinge uitwisseling van aandacht, hulp en zorg.

34 Het tweede onderzoek vindt plaats in het kader van het door Movisie
35 uitgezette programma *Evalueren van interventies in de sociale sector*. In dit

1 onderzoek wordt gesproken met mensen die in het project TijdVoorElkaar²
2 iets geven of vragen aan andere burgers. Tot nu toe zijn er interviews gehou-
3 den met vijf deelnemers zonder beperking die contact hebben gehad met
4 deelnemers met een beperking, en met zes deelnemers met een beperking
5 die contact hebben gehad met deelnemers zonder beperking. Ook worden
6 gedurende anderhalf jaar vijf koppels gevolgd die op grond van dit over en
7 weer geven binnen TijdVoorElkaar een 'relatie' opbouwen. Met elk koppel
8 heeft een eerste gesprek plaatsgevonden en met sommige ook een tweede. Het
9 onderzoek dient inzicht te geven in de voorwaarden voor, belemmeringen en
10 voordelen van het *ontstaan* en *voortbestaan* van contacten tussen weerbare en
11 kwetsbare burgers. Dit onderzoek is gestart in januari 2012 en loopt tot juli 2013.

12

13

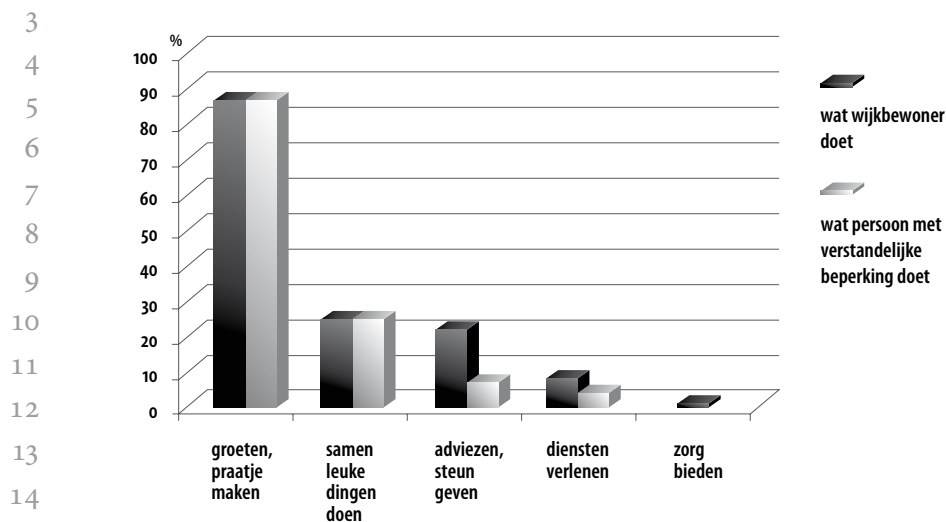
14 **Onbalans in geven en ontvangen**

15

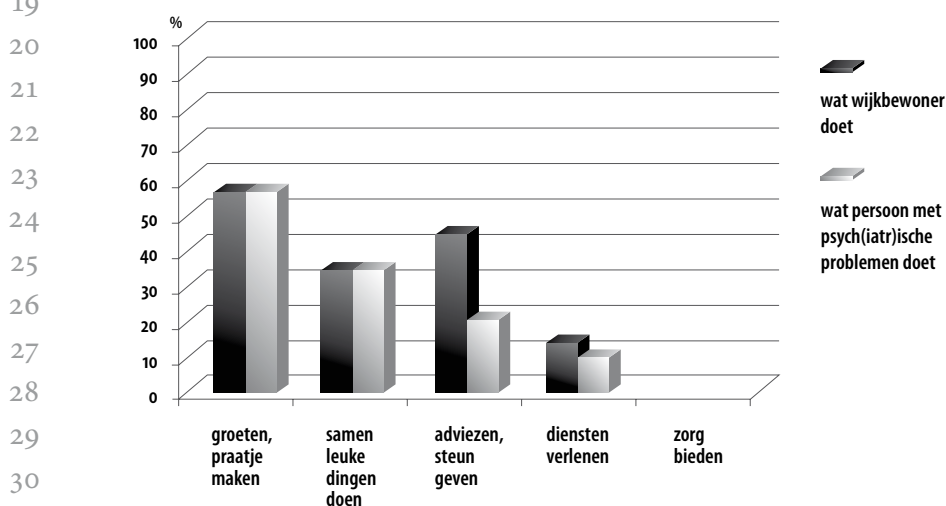
16 Uit de enquête onder buurtbewoners in Zwolle bleek dat twee derde van
17 de mensen zonder beperking geen enkel contact heeft met mensen met
18 een beperking. Ruim een derde heeft (wel eens) contact met iemand met
19 een verstandelijke beperking of een psychiatrische achtergrond. Door het
20 ontbreken van goed vergelijkbaar onderzoek is moeilijk te zeggen of dit re-
21 latief veel of weinig is. In onderzoek naar informele hulp en zorg (De Hart
22 2002; Frieling 2008; Linders 2010) is niet aangegeven of het ook contact
23 met mensen met beperkingen betreft. Ander onderzoek richt zich alleen
24 op contacten tussen burens (Van Eijk 2010; Gijsberts et al. 2010).

25 Hoe ziet contact tussen mensen met en zonder beperking eruit? In figuur
26 1 en 2 is grafisch weergegeven wat wijkbewoners voor personen met een
27 verstandelijke beperking en psych(iatr)ische problemen doen en andersom.
28 In de meeste gevallen blijkt het contact te bestaan uit 'groeten en een praatje
29 maken', wat weinig vraagt van beide partijen en mogelijk is op basis van
30 gelijkwaardigheid. Ook bij het 'samen leuke dingen doen' (wandelen naar
31 het park, voetbalwedstrijd bezoeken) zijn de bijdragen van weerbare en
32 kwetsbare burgers nog in evenwicht. Bij overige activiteiten (advies en steun
33 bieden, diensten verlenen) is sprake van een onbalans; bij mensen met een
34 verstandelijke beperking is die onbalans groter dan bij mensen met een
35 psychiatrische achtergrond.

1 **Figuur 1: mate van wederkerigheid tussen wijkbewoners en personen met een verstandelijke**
 2 **beperking (n=110)**

17 **Figuur 2: mate van wederkerigheid tussen wijkbewoners en personen met psych(iatr)ische**
 18 **problemen (n=89)**

32
33 Uit nadere analyses blijkt dat er onder lager opgeleiden (basisonderwijs
 34 en vmbo) meer sprake is van wederkerigheid als het gaat om advies en
 35 steun geven. Hoger opgeleiden (havo, vwo, hbo, wo) geven vaker dan lager

1 opgeleiden aan leuke dingen te doen met personen met een verstandelijke
2 beperking.

3 Ook in de interviews met mensen met en zonder beperking komt het
4 beeld van een onbalans naar voren. Beide groepen zeggen dat degene
5 zonder beperking meer geeft dan de persoon met een beperking. Degene
6 zonder beperking vraagt bijvoorbeeld vaker hoe het gaat, en neemt vaker
7 het initiatief om samen leuke dingen te doen. Iemand zonder beperking
8 biedt vaak hulp (bijvoorbeeld klusjes in het huis van de ander of deze
9 halen of brengen met de auto); degene met een beperking bedankt daar-
10 voor met een cadeautje of een andere attentie. Meneer Verhoef, een man
11 zonder beperking, vertelt over zijn contact met een buurvrouw met een
12 psychiatrische achtergrond:

13

14 ‘Ze woont hier in de buurt, ze laat altijd de hond uit en kwam hierlangs,
15 en ze maakte even een babbeltje en op die manier is het makkelijk om
16 in contact te komen. Je kwam er niet snel vanaf en van het een kwam
17 het ander. Eerst een fiets die kapot was en toen vroeg ze me voor allerlei
18 dingen in huis en zo. Het is al jaren op deze manier; ik heb platen aan
19 de muur gemaakt, verlichting, plinten, allemaal van dat soort dingen.’

20 *Interviewer:* ‘Doet zij ook iets voor jou?’

21

22 ‘Een praatje maken en een beetje slap ouwehoeren en dan een cadeautje
23 geven aan de kinderen als ze jarig zijn, dat doet ze dus en dat vindt ze
24 heel leuk. Of uitnodigen voor het eten.’ (WB1)³

25

26 De norm van wederkerigheid geldt dus wel, maar geven en ontvangen zijn
27 niet in balans. Mensen houden rekening met de beperking die anderen
28 hebben. Mevrouw Scheringa, een wijkbewoner die op straat oppervlakkig
29 contact heeft met een buurvrouw met een psychiatrische achtergrond:

30

31 ‘Ik denk dat ik meer vraag aan haar, hoe het met haar is en zo, maar dat
32 vind ik niet erg. Ik verwacht dat ook niet van haar. Ik snap wel dat men-
33 sen met psychische problemen daar niet op gericht zijn. Je moet iedereen
34 daarin wel in zijn waarde laten.’ (WB2)

35

1 In het contact tussen mensen met en zonder verstandelijke beperking is de
2 onbalans nog groter en blijkt caritas het leidende principe te zijn: geven zon-
3 der er iets voor terug te verwachten. Met name mensen die matig tot zwaar
4 verstandelijk gehandicapt zijn, beantwoorden hulp vaak met een glimlach
5 of een andere vorm van dank. Mensen zonder beperking verwachten ook
6 minder terug; ze zijn vaak al blij dat ze iets voor een ander kunnen doen en
7 genieten van ‘weerkaats plezier’ (Tonkens et al. 2008).

8 De relaties tussen mensen met en zonder verstandelijke beperking zijn
9 daarnaast vaker geïnstitutionaliseerd, en degene zonder beperking ontvangt
10 iets van de organisatie waarvoor hij als ‘vrijwilliger’ hulp verricht. Meneer
11 Boscha, een wijkbewoner die zich inzet voor mensen met een matig ver-
12 standelijke beperking in een instelling, zegt daarover:

13

14 ‘Toen hij in de trein zat, zat hij een beetje voorover, zo naar buiten te
15 kijken. Op een gegeven moment kwam zijn hoofd omhoog en zag ik een
16 hele brede lach op zijn gezicht. Dat had ik nog nooit bij hem gezien. Toen
17 dacht ik: zou hij nou in zichzelf zitten te genieten, of lacht hij ergens om?
18 En als je hem dan vraagt: “Wat is er?” dan is het: “Hmm...” Toen dacht
19 ik: daar doe ik hem toch wel een plezier mee.’ (WB18)

20

21

22 **Genieten en het belang van wederkerigheid**

23

24 Hoewel er sprake is van een onbalans, kunnen mensen zonder beperking
25 vaak wel genieten van contacten met mensen met een beperking. Een aantal
26 elementen komt daarbij steeds terug. Ten eerste het genoemde ‘weerkaats
27 plezier’ (Tonkens et al. 2008). Ten tweede genieten mensen zonder beper-
28 kingen van het ‘anders-zijn’ van mensen met verstandelijke beperkingen;
29 ze komen vaak verrassend uit de hoek of gedragen zich net anders dan
30 we gewend zijn. Hoewel het ‘anders-zijn’ voor heel veel mensen juist een
31 aanleiding is om geen contact aan te gaan – het soort-zoekt-soortprincipe
32 indachtig – vinden mensen die het contact wel aangaan dit aantrekkelijk.
33 Mensen lijken het prettig te vinden hun horizon te verbreden en niet alleen
34 met ‘hun soort mensen’ om te gaan. Twee wijkbewoners over hun contacten:

35

1 'Ik vind het ook zo'n schatje. Dat zijn ze natuurlijk niet altijd. Ze hebben
2 iets wat kinderen ook hebben. Ze zijn gewoon zichzelf, open. Dus ze ver-
3 zwijgen niet iets uit zelfbescherming. Ik vind het wel prettig als mensen
4 zo open zijn, het nodigt ook uit zelf opener te zijn.' (WB8)

5

6 'Zij doet leuk en het is gewoon een leuke vrouw. En het is een beetje buiten
7 het normale. Het is wel grappig om met zo iemand te staan kletsen.' (WB1)

8

9 Daarnaast vinden verschillende buurtbewoners het fijn dat ze bij mensen
10 met een beperking niet de schijn hoeven op te houden als het eens niet
11 zo lekker loopt in het leven. Dick – vrijwilliger van een man met een ver-
12 standelijke beperking – die zelf ook wel wat zorgen in zijn leven heeft, zegt
13 hier in aanwezigheid van Jannes – met een verstandelijke beperking – het
14 volgende over:

15

16 *Dick:* 'Je hoeft helemaal niet zo veel te kunnen hoor om met zo'n gehan-
17 dicapt mens te kunnen omgaan. Je moet gewoon jezelf blijven. Meer is
18 er niet voor nodig, hè Jannes?'

19 *Jannes:* 'Nee.'

20 *Dick:* 'Ik kan met zo'n smoel komen, ik kan psychotisch komen, ik kan
21 neurotisch komen, ik kan in de war komen, ik kan normaal komen. Hoe
22 ik ook ben, ik kan hier altijd komen. Niks is hier te gek.' (CF5)

23

24 Maar er zijn ook wijkbewoners zonder beperking die zich niet altijd prettig
25 voelen bij de ongelijkwaardigheid, vooral vanuit de verwachting van mo-
26 gelijke wederkerigheid. Wederkerigheid lijkt een norm te zijn, ook al is die
27 niet altijd haalbaar. Een wijkbewoner, mevrouw Tromp, die contact heeft
28 met mensen met een psychiatrische achtergrond:

29

30 'Het is op zich een gelijkwaardig contact, en ik vertel ook wel dingen aan
31 haar. Maar wat ik al zei: zij is behoorlijk claimend, en het is wel iets meer
32 van haar naar mij, en iets minder dat ik echt mijn eigen dingen bij haar
33 kwijt kan. Daar is geen ruimte voor. Ik zou dat best willen bij haar, maar
34 het is een beetje uit balans. En dat is wel jammer. En dat is misschien
35 wel de kern. Dat is misschien wel vaak het probleem. Je gaat je een halve

1 hulpverlener voelen, dat wil je eigenlijk niet. Je wilt dat het gewoon contact
2 is. De vraag is hoe dat kan. Dat is een goede vraag. Misschien is dat wel
3 waarom die relaties niet goed ontstaan.’ (WB8)

4

5 Opmerkelijk is dat waar wijkbewoners in contact met mensen met een
6 psychiatrische achtergrond nog proberen te streven naar gelijkwaardig-
7 heid, die norm bij mensen met een verstandelijke beperking niet aan de
8 orde is. Begeleiders van laatstgenoemden geven ook aan dat deze mensen
9 vooral op zichzelf en op hun eigen behoeftebevrediging gericht zijn en dat
10 zij zich moeilijk in een ander kunnen inleven. Mevrouw Kruiswijk, een
11 begeleider, vertelt:

12

13 ‘Is een langdurige relatie tussen mensen met een verstandelijke beperking
14 en mensen zonder beperking (niet familie, niet hulpverlener) mogelijk?
15 Bijna niet, dan zijn ze geheel afhankelijk van de ander. Als die er energie
16 in blijft stoppen en door de beperking heen kan kijken, dan kan het. Maar
17 als je de lat te hoog legt dan ben je hen kwijt. Het gaat meestal niet over
18 en weer.’ (MWF4)

19

20 Als beide betrokkenen tevreden zijn over het contact – ondanks de onbalans
21 – dan gaat het om de relatie zelf en zijn de diensten bijkomstig. Zulke enig-
22 zins stabiele relaties komen vooral voor bij mensen met een psychiatrische
23 achtergrond die nog goede contacten hebben overgehouden uit de periode
24 voordat de ziekte zich openbaarde; bijvoorbeeld jeugdvrienden of burens met
25 wie intensief contact bestond. In het onderzoek in Zwolle hebben meneer
26 Van Zwieten en mevrouw Elverding beiden een psychiatrische achtergrond,
27 en zij zeggen over hun vriendschappelijke relaties:

28

29 ‘In het begin merkte ik wel dat ik minder voor haar deed dan zij voor
30 mij, maar sociaal contact kun je niet in zo’n context bekijken. De ene
31 keer is zij wat meer bezig voor mij, en de andere keer ben ik meer bezig
32 voor haar.’ (CR4)

33

34 ‘Dat gaat automatisch. We geven elkaar en nemen van elkaar, daar hoeft
35 ik niet aan te denken. Snap je?’ (CR18)

1 In diverse relaties speelt wederkerigheid in het contact toch een belangrijke
2 rol, vooral wanneer mensen emotioneel nog niet zo'n sterke band heb-
3 ben. Onbalans kan dan soms leiden tot beëindiging van relaties. Mevrouw
4 Laagveld vertelt over haar buurvrouw met een psychiatrische achtergrond:

5
6 'Ik heb contact gehad met mijn overbuurvrouw, maar daar heb ik afscheid
7 van genomen. (...) Ze vroeg heel veel aandacht van mij. Als ik zei dat ik
8 geen tijd had, werd ze boos op mij en begreep ze mij niet. We zijn ook niet
9 goed uit elkaar gegaan. We zeggen ook geen hallo meer tegen elkaar. Zij
10 is heel claimend en ze is zo ontzettend met zichzelf bezig dat ze vergeet
11 dat ik ook mijn eigen ding heb en er voor mijn kinderen wil zijn. Als ik
12 vertelde dat ik niet lekker in mijn vel zat, dan was ze heel oplossingsgericht.
13 Terwijl ik mijn verhaal gewoon kwijt wilde. In het begin voelde het als
14 gelijkwaardig contact, maar later niet meer.' (WB7)

15
16 Een deelnemster van TijdVoorElkaar vertelt na een jaar contact met iemand
17 met psychiatrische problematiek dat dit haar begint op te breken:

18
19 'Ik luister vooral naar haar. Ik ben wel een keer mee geweest met haar
20 naar het UMC, omdat ze last had van haar slokdarm. En toen heb ik een
21 OV-chipkaart betaald. Toen belde ze mij weer omdat zij niets heeft, en
22 dan betaal ik haar kaartje voor haar.'

23 *Interviewer:* 'Wat denk je hoe het verder gaat?'

24 'Ik denk dat het minder gaat worden, omdat ik er genoeg van ga krijgen.'
25 (MB, TvE gesprek 2)

26
27 Bij TijdVoorElkaar zien we, evenals in het Zwolse onderzoek, dat mensen
28 zonder beperkingen vanwege een te sterke onbalans de relatie beëindigen.
29 Ze raken uitgeput van het almaar moeten geven zonder iets terug te krijgen.
30 Zeker wanneer mensen elkaar nog maar kort kennen lijkt de 'wederdienst'
31 toch van belang, ook al dachten ze dat dit geen rol speelde toen de relatie
32 nog naar tevredenheid verliep. Een uitzondering zijn relaties waar caritas
33 het leidende interactiepatroon is en er dus geen wederdienst wordt verwacht.
34 Opvallend is wel dat mensen die het zelf minder hebben getroffen in het
35 leven deze onbalans beter verdragen. Hierover meer in de volgende paragraaf.

1 **Wie zorgt?**

2

3 De meeste buurtbewoners leggen geen contact met kwetsbare buurtgenoten.
4 Wie zijn dan de buurtbewoners die deze contacten wél leggen en spontaan
5 zorgtaken op zich nemen? Het blijken mensen te zijn die zelf werkzaam zijn
6 in de zorg, mensen die een familielid hebben met een beperking of mensen
7 die zelf een beperking hebben. Dit bevestigt de stelling van Trappenburg
8 dat het systeem van actieve solidariteit er niet voor zorgt dat de sterkste
9 schouders de zwaarste lasten dragen, maar dat de groep ‘aardige, sociaal
10 ingestelde burgers’ die bekend zijn met mensen met beperkingen die zorg
11 aanvaarden (Trappenburg 2009). In het onderzoek in Zwolle had bijvoor-
12 beeld een zeer actieve wijkbewoner zelf een dochter met een verstandelijke
13 beperking, zo bleek. Andere actieve buurtbewoners, zoals mevrouw Snoei,
14 werken of werkten in de zorg:

15

16 ‘Ik werk zelf in de zorg, met ouderen, maar ook wel met mensen die psy-
17 chische problemen hebben, die zitten er ook wel tussen.’ (WB17)

18

19 Dit beeld komen we ook in andere onderzoeken tegen (o.a. Veldboer et al.
20 2008: 13; Mankor 2012).

21 Een ander patroon dat wij terugvonden, is het door Linders (2010) gesig-
22 naleerde principe: de lamme helpt de blinde. Juist mensen in de marge van
23 de samenleving lijken zich te willen inzetten voor mensen met beperkingen.
24 Degenen die zelf na een periode van ziekte, verlies van baan of een moeilijke
25 thuissituatie weer opklimmen, willen iets voor anderen betekenen. Het
26 vergroot hun gevoel van eigenwaarde om zich voor een ander te kunnen
27 inzetten. Weer in een gevende positie terechtkomen, lijkt bij te dragen aan
28 hun herstel en dat van anderen. We zagen hiervoor al het voorbeeld van
29 de man die zelf een moeilijke periode doormaakte en het daarom prettig
30 vond om te gaan met mensen die niet zulke hoge eisen aan hem stelden.
31 Mevrouw Klompemaker vertelt:

32

33 ‘Ik ben zelf ook in behandeling geweest door een psychiater [borderline
34 en ADHD en dat soort dingen], mijn vader ook.’ (WB11)

35

1 Als we hulpverleners vroegen met wie hun cliënten contact hadden, was
2 het antwoord vaak: met hun familie. Het netwerk van cliënten bestaat uit
3 ‘ouders, heel af en toe een broer en een zus’, in de woorden van een begelei-
4 der. Dit patroon komen we ook in diverse andere onderzoeken tegen. De
5 netwerken van mensen met een verstandelijke beperking bestaan veelal uit
6 familieleden, medecliënten en professionals (Van Lieshout 2010; Verplanke
7 en Duyvendak 2010).

8 Naast mensen die zich willen inzetten omdat ze ‘bekend’ zijn met men-
9 sen met een beperking, vonden we mensen wier inzet voor hun kwetsbare
10 buurtbewoners is ingegeven door religieuze motieven of een bepaalde maat-
11 schappijkritiek.

12

13

14 **Georganiseerde solidariteit**

15

16 Wederkerige een-op-eenrelaties tussen mensen met en zonder beperking
17 komen dus moeizaam tot stand en blijken zich vooral te beperken tot men-
18 sen die zelf kwetsbaar zijn, mensen die werkzaam zijn in de zorg of die
19 een familielid hebben met een beperking. Met andere groepen lukt het
20 wanneer het contact duidelijk wordt begrensd (Bredewold e.a. 2013). Deze
21 begrenzing krijgt vorm doordat burgers zelf duidelijk zijn en hun grenzen
22 bewaken, of door de situering van het contact. Contacten komen tot stand in
23 de publieke ruimte: op de hondenveldjes, op straat of in de winkel. Mensen
24 hoeven elkaar niet toe te laten in hun privésituatie en contact kan makkelijk
25 afgebroken worden. Voor mensen zonder beperking geven de begrensde
26 contacten een bepaalde veiligheid. Ze hebben de situatie in de hand, om-
27 dat ze zelf kunnen kiezen of ze het contact onderhouden of afbreken. Voor
28 mensen met beperkingen zijn afgebakende situaties ook prettig omdat ze de
29 situatie kunnen overzien en rollen veelal helder zijn. ‘Jij bent de winkelier
30 en ik ben de klant en we maken even een praatje, verder wordt er niet veel
31 van mij verwacht.’ Mensen komen door de lichtheid van het contact niet
32 in de knoei met ingewikkelde sociale codes. (Zie ook Bredewold e.a. in *Als*
33 *meedoen pijn doet.*)

34 Waar contacten begrensd en licht zijn, zijn er meer en andere buurtbewo-
35 ners bij te betrekken. Projecten waarbij er enige afstand blijft tussen burgers

1 met en zonder beperking en met duidelijk afgebakende rollen, blijken ook
2 beter bezocht door mensen zonder beperking dan projecten waarbij dit niet
3 het geval is. In een context van lichte, oppervlakkige contacten en heldere
4 rollen lijkt het mogelijk andere dan de ‘bekende’ groepen burgers erbij te
5 betrekken.

6 Afgebakende rollen zien we bijvoorbeeld in klussenproject Het Schuurtje
7 van Zuid: burgers met een beperking doen klussen voor wijkbewoners die
8 in ruil daarvoor een klein bedrag betalen, wat die laatsten ook het gevoel
9 geeft iets waardevols te doen. Op de wijkboerderij zien we een soortgelijke
10 interactie. Mensen met een beperking zorgen voor het onderhoud van de
11 boerderij en wijkbewoners zonder beperking genieten van een goed ver-
12 zorgde omgeving. Ondanks het niet-directe en niet per se bewuste karakter
13 ervan, vindt er wel een vorm van uitwisseling plaats. Via klusjes lijken
14 contacten makkelijker te blijven bestaan dan wanneer die gericht zijn op
15 het ontwikkelen van vriendschappen. Zoals eerder beschreven, gaat de
16 wederkerigheid dan opspelen en kan onbalans de relatie opbreken.

17 Contacten via heldere rollen veroorzaken ook minder stigmatisering
18 van burgers met een beperking. De gevende rol plaatst hen in een positief
19 daglicht en draagt bij aan hun gevoel van eigenwaarde omdat er minder
20 sprake is van afhankelijkheid. Een wijkbewoner die een klusje heeft laten
21 uitvoeren door Het Schuurtje van Zuid in Zwolle zegt hierover het volgende:

22

23 ‘Die mensen moeten ook een inhoud hebben hè. Ik heb niets op ze aan
24 te merken. En als je niets te doen hebt, dan word je er ook niet blij van.
25 Ik vind het mooi dat ze op deze manier ook iets voor de samenleving
26 kunnen betekenen.’ (121107 PO Schuurtje van Zuid)

27

28 Deze georganiseerde vormen van contact met afgebakende rollen lijken een
29 andere vorm te zijn van de eerder besproken ‘gegeneraliseerde wederkerig-
30 heid’ van Sahlins. Wanneer we patronen van solidariteit rangschikken op
31 een continuüm, vinden we aan de ene kant de gegeneraliseerde wederkerig-
32 heid op basis van vrijwilligheid en gelijkwaardigheid. Mensen binnen een
33 bepaalde gemeenschap helpen anderen op vrijwillige basis, niet op basis van
34 gelijk oversteken, maar in de stilzwijgende verwachting dat zij op hun beurt
35 ook worden geholpen als dat nodig is. Aan de andere kant van het continuüm

1 situeren we de verplichte solidariteit, vaak op basis van ongelijkwaardigheid.
 2 Gezonde, goed verdienende burgers betalen verplicht belasting ten behoeve
 3 van zieke, minder vermogende medeburgers (zie ook De Beer 2005). Natuur-
 4 lijk kunnen deze gezonde burgers zelf ook een beroep doen op de collectieve
 5 voorzieningen die uit de belasting worden betaald, maar in veel gevallen (bij
 6 de AWBZ bijvoorbeeld) heeft de wederkerigheid een hypothetisch karakter.
 7 Daartussenin bevindt zich de gegeneraliseerde solidariteit: een vorm
 8 van georganiseerde solidariteit waarbij mensen zich kunnen inzetten op
 9 basis van vrijwilligheid en ongelijkwaardigheid, maar wel met het idee dat
 10 men iets terugkrijgt voor zijn bijdrage. Het is een georganiseerde vorm van
 11 solidariteit die er rekening mee houdt dat burgers zonder beperking wel iets
 12 willen doen voor medeburgers met een beperking, maar daarin behoefte
 13 hebben aan lichte en afgebakende contacten die niet te veel inspanning
 14 vragen. Het onderscheid met gegeneraliseerde wederkerigheid betreft dus
 15 vooral het punt van organisatiegraad. Waar gegeneraliseerde wederkerig-
 16 heid in informele verbanden spontaan tot stand komt, is gegeneraliseerde
 17 solidariteit opgezet en georganiseerd om burgers met elkaar in contact te
 18 brengen en uitwisseling op gang te brengen. De solidariteit wordt op zo'n
 19 manier georganiseerd dat het aantrekkelijk wordt voor alle groepen burgers,
 20 niet alleen voor de beperkte groep die vanwege herkenning empathie heeft
 21 voor burgers met een beperking.

22 Een schematische weergave van deze drie patronen is opgenomen in
 23 tabel 1.

24

25 **Tabel 1: Patronen van solidariteit**

26

27	Gegeneraliseerde wederkerigheid	Gegeneraliseerde solidariteit	Verplichte solidariteit
28	vrijwillig	vrijwillig	verplicht
29	gelijkwaardigheid	ongelijkwaardigheid	ongelijkwaardigheid
30	in ruil voor vergelijkbare tegenprestatie	in ruil voor bijdrage andersoortige tegenprestatie	in ruil voor bijdrage aanspraak op tegenprestatie die veelal niet wordt benut
31			
32			
33			

34 Bij gegeneraliseerde wederkerigheid doet zich het door Linders (2010) be-
 35 schreven fenomeen voor: mensen gaan graag om met anderen die op hen

1 lijken; als ze hulp nodig hebben dan krijgen ze die liever van mensen die
2 zij op hun beurt ook eens van dienst kunnen zijn. Verplichte solidariteit
3 geschiedt daarentegen meestal op basis van het principe van de sterkste
4 schouders die de zwaarste lasten dragen: de meest weerbare burgers, zoals
5 de vrouw uit de NederlandCares-campagne, betalen het meest en krijgen het
6 minst terug. Een verschuiving naar solidariteit in natura – van passieve naar
7 actieve solidariteit, in termen van Trappenburg (2009) – kan ertoe leiden
8 dat juist de meest weerbare personen buiten het systeem van wederzijdse
9 hulp vallen. De hier gesignaleerde tussenvorm biedt voor dat probleem een
10 oplossing. Weerbare burgers kunnen via deze lichte vormen van contact op
11 basis van gegeneraliseerde solidariteit toch een bijdrage bieden.

12

13

14 **De uitdaging**

15

16 De verwachting dat kwetsbare burgers zonder meer worden opgevangen en
17 verzorgd door weerbare medeburgers is dromerig en naïef. Mensen zorgen
18 primair voor hun familie en verwachten daarbij weinig of geen reciprociteit.
19 In tegenstelling tot burens, kennissen en zelfs vrienden kunnen familieleden
20 hun kwetsbare kind, broer of ouder niet laten vallen. Als de overheid
21 minder omziet naar kwetsbare burgers, is de kans groot dat familieleden
22 die taak overnemen – een gewenst of een wenselijk effect, maar het kan ook
23 tot overbelasting leiden.

24 Buiten hun familie vinden kwetsbare mensen het prettig contact te heb-
25 ben met mensen die op hen lijken. Mensen die zelf ook niet helemaal lekker
26 in hun vel zitten, die zelf ook kwetsbaar zijn. Enerzijds kan dit positief zijn:
27 op die manier wordt hulp geven en ontvangen een wederkerig proces waar
28 beide partijen baat bij hebben. Anderzijds vallen weerbare medeburgers als
29 de geslaagde vrouw uit de NederlandCares-advertentie zo buiten de patronen
30 van hulpverlening. Het lijkt een uitdaging manieren te verzinnen om hen
31 toch op enige wijze hun steentje te laten bijdragen.

32 Daarom bepleiten wij het organiseren van solidariteit. Passende voor-
33 beelden hiervan zijn voorzieningen voor de buurt waarin mensen met
34 een beperking een rol spelen: een kinderboerderij, een fietsenmakerij, een
35 plantsoendienst, winkels en restaurants waar mensen met een beperking

1 werken – zonder de verwachting dat daar intensieve contacten ontstaan
2 tussen mensen met een beperking en buurtbewoners. Het primaire doel is
3 de voorziening zelf, het contact is een afgeleide. Mensen met een beperking
4 kunnen er hun gevoel van eigenwaarde vergroten, gezien de gevende rol
5 die ze vervullen. Daarom is het wenselijk dat sociale professionals burgers
6 met een beperking bevragen op wat zij kunnen geven of inbrengen, zodat
7 zij niet als vanzelf in afhankelijke relaties terechtkomen en relaties na enige
8 tijd beëindigd worden vanwege een gemis aan wederkerigheid.

9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35